सुदूरपश्चिम प्रदेशको बिउबिजन ऐन, २०७७

प्रमाणीकरण र प्रकाशन मिति
२०७८।१।७

संवत् २०७८ सालको ऐन नं. १

सुदूरपश्चिम प्रदेशको बिउबिजन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावना: आधुनिक प्रविधिको प्रयोगबाट विभिन्न बालीको उच्च गुणस्तरयुक्त बिउबिजनको उत्पादन, भण्डारण, प्रशोधन तथा परीक्षण गरी बजारीकरणको माध्यमबाट कृषकलाई व्यवस्थित, सहज र सुलभ ढङ्गले उपलव्ध गराइ कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

सुदूरपश्चिम प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१
प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम, विस्तार र प्रारम्भ : (१) यस ऐनको नाम "सुदूरपश्चिम प्रदेशको बिउबिजन ऐन, २०७७" रहेको छ।

(२) यो ऐन सुदूरपश्चिम प्रदेशभर तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "बिउबिजन" भन्नाले भ्रूण विरुवा (इम्ब्रोयनिक प्लान्ट), खाद्य पदार्थ र सुरक्षात्मक आवरण भएको परिपक्व ओभ्यूल (म्याचोर्ड ओभ्युल) वा यौनिक वा वानस्पतिक तरिकाले पुनरोत्पादन (रिप्रोडक्सन) गरी बाली उत्पादन गर्नका लागि छर्ने वा रोप्ने काममा प्रयोग गर्न सकिने बिउबिजन वा बीज सम्झनु पर्छ ।

(ख) "बाली" भन्नाले फलफूल, खाद्यान्न, तरकारी, नगदेबाली, मसलाबाली तथा घाँसेबाली जस्ता बाली सम्झनु पर्छ ।

(ग) "कृषि कार्य" भन्नाले खाद्यान्न, फलफूल, दलहन, तेलहन, तरकारी, नगदेवाली, मसलाबाली तथा घाँस उत्पादन, सङ्कलन, भण्डारण, प्रशोधन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ र सो शब्दले तन्तु प्रजनन् लगायतका कार्य समेतलाई जनाउँछ ।

(घ) "समिति" भन्नाले दफा ३ बमोजिम गठित बिउबिजन समिति सम्झनु पर्छ ।

(ङ) "प्रयोगशाला" भन्नाले प्रदेशमा बिउबिजन परीक्षण कार्य गर्न स्थापना भएको प्रादेशिक प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रादेशिक रेखदेख र नियन्त्रणमा रहने गरी सञ्चालन हुने अन्य प्रयोगशालालाई समेत जनाउँछ ।

(च) "सूचित बिउबिजन" भन्नाले दफा ११ बमोजिम तोकिएको बिउबिजन सम्झनु पर्छ।

(छ) "भाँडो (कन्टेनर)" भन्नाले बाकस, टिनको बट्टा, शिशी, थैली, बोरा, भकारी, व्यारेल सम्झनुपर्छ र सो शब्दले अन्य यस्तै बिउबिजन राख्न प्रयोग गरिने भाँडो समेतलाई जनाउँछ।

(ज) "प्रजनक (ब्रिडर)" भन्नाले बालीको कुनै जातलाई पहिलो पटक प्रजनन वा छनौट गरी प्रयोगमा ल्याउने व्यक्ति, संस्था वा निकाय सम्झनु पर्छ ।

(झ) "किसिम" भन्नाले एकै नामद्वारा चिनिएका वा चिनिन सक्ने कुनै वनस्पतिको सबै जातमूल (स्पेसिज्) तथा उपजातमूल (सबस्पेसिज्) सम्झनु पर्छ ।

(ञ) "जात (भेराइटी)" भन्नाले वनस्पति शास्त्रीय वर्गीकरणमा सबैभन्दा तल्लो श्रेणीभित्र पर्ने समान आनुवंशिक लक्षणहरू देखिने, अन्य समूहसँग कम्तीमा एउटा लक्षणद्वारा भिन्नता छुट्टिने र

पुनरूत्पादन (प्रोपागेसन) हुँदा लक्षणहरू परिवर्तन नहुने लक्षण भएका कुनै वनस्पतिको समूह सम्झनु पर्छ ।

(ट) "सङ्केतपत्र" भन्नाले भाँडोमा देखिने गरी राखिएको बिउबिजन सम्बन्धी विवरण (लेबल) सम्झनु पर्छ ।

(ठ) "तोकिएको" वा तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद-२

<u>समिति सम्बन्धी व्यवस्था</u>

३. <u>बिउबिजन समितिको गठन</u> : (१) बिउबिजन सम्बन्धी नीति निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न र बिउबिजन सम्बन्धी विषयमा प्रदेश सरकारलाई आवश्यक परामर्श दिन एक बिउबिजन समितिको गठन हुनेछ ।

(२) समितिमा देहायका पदाधिकारीहरू रहनेछन्:-

(क)	मन्त्री वा राज्यमन्त्री वा सहायक मन्त्री	अध्यक्ष
(ख)	सदस्य, प्रदेश योजना आयोग	सदस्य
(ग)	सचिव, कृषि मन्त्रालय	सदस्य
(घ)	प्रमुख, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, प्रदेश निर्देशनालय	सदस्य
(ङ)	मन्त्रालयद्वारा मनोनीत कृषि विषय अध्ययन हुने शैक्षिक संस्थाबाट कम्तीमा उपप्राध्यापक सरहको एकजना	सदस्य
(च)	मन्त्रालयद्वारा मनोनीत बिउबिजन सम्बन्धी विशेषज्ञ, किसान र व्यवसायीमध्ये महिला सहित तीन जना	सदस्य
(छ)	प्रमुख, प्रयोगशाला	सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ङ) बमोजिम मनोनीत सदस्यको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (२) को खण्ड (ङ) बमोजिम मनोनीत सदस्यलाई देहायको अवस्थामा निजको पदावधि पूरा नहुँदै मन्त्रालयले हटाउन सक्नेछ :-

(क) निजद्वारा सम्पादित कार्य सन्तोषजनक नभएको वा पदीय दायित्व बहन गर्न नसकेको भनी समितिले सिफारिस गरेमा,

(ख) प्रचलित कानुनमा रहेका आचरण वा पदीय दायित्व विपरीत कार्य गरेमा,

(ग) मानसिक सन्तुलन ठिक नभई कार्यसम्पादन गर्न असमर्थ भएमा, र

(घ) निजले लिखित राजीनामा दिएमा ।

तर निजलाई सफाइ पेस गर्ने उपयुक्त मौकाबाट वञ्चित गरिने छैन ।

४. <u>समितिको बैठक सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) समितिको बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ।

(२) समितिको कुल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्यहरू उपस्थित भएमा बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।

(३) समितिको बैठकमा बहुमतको निर्णय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा अध्यक्षले निर्णयात्मक मत दिनेछ।

(४) समितिको निर्णय सदस्य-सचिवद्वारा प्रमाणित गरिनेछ ।

(५) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैंले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(६) समितिले आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ, कृषि उद्यमी र किसानहरू मध्येबाट समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

५. <u>समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार</u> : (१) दफा ३ बमोजिम गठित समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) बिउबिजन सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तर्जुमा गर्न प्रदेश सरकारलाई परामर्श दिने,

(ख) बिउबिजन उत्पादन तथा वितरण कार्यमा सरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्रबिच समन्वय कायम गर्ने,

(ग) बिउबिजन उद्योगमा लगानी गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने,

(घ) नेपालभित्र उत्पादन वा बाहिरबाट आयात भई बिक्री वितरण हुने बिउबिजनको गुणस्तर नियमित जाँच तथा नियन्त्रण गर्ने गराउने,

(ङ) बिउबिजन सम्बन्धी सेवा शुल्कको सम्बन्धमा प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

(च) बालीको किसिम र जात सूचित (नोटिफाइड) गर्ने सम्बन्धमा प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

(छ) बिउ बिजनको उत्पादन, गुणस्तरसँग सम्बन्धित कार्ययोजना, भण्डारण, प्रशोधन तथा परीक्षण सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम बनाउने,

(ज) प्रजनन, मूल, उन्नत बिउ र प्रमाणित बिउबिजनको वासलात तयार गर्नका साथै प्रदेशलाई आवश्यक पर्ने बिउबिजन प्रक्षेपण गर्ने, र

(झ) तोकिए बमोजिम अन्य आवश्यक काम कारवाही गर्ने ।

(२) प्रदेशमा आयात हुने बिउबिजनको गुणस्तर परीक्षणस्थल, आयात गरी भण्डारण गरिने स्थल र विक्री कक्षको समय समयमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्ने कर्तव्य र दायित्व समितिको हुनेछ।

६. <u>उपसमितिहरू गठन गर्न सक्ने</u> : (१) बिउबिजनको उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण तथा बिक्री वितरण गर्ने कार्यलाई सुचारू रूपले सञ्चालन गरी गुणस्तरयुक्त बिउबिजन उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि समितिले आवश्यकता अनुसार विभिन्न उपसमितिहरू गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपसमितिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-३

परीक्षण प्रयोगशाला सम्बन्धी व्यवस्था

७. प्रयोगशालाको स्थापना : (१) बिउबिजनको परीक्षण, प्रमाणिक र तत्सम्बन्धी अन्य कार्य गर्नको लागि प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी एउटा प्रादेशिक प्रयोगशालाको स्थापना र सञ्चालन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना भएको प्रादेशिक प्रयोगशालाको रेखदेख र नियन्त्रणमा रहने गरी आवश्यकता अनुसार प्रदेशमा थप प्रयोगशाला सञ्चालन गर्नेछ।

(३) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले निजी क्षेत्रमा प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न चाहेमा अनुमतिका लागि तोकिए बमोजिमको दस्तुरसहित तोकिए बमोजिमको ढाँचामा समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त निवेदनउपर छानबिन गरी उपयुक्त देखेमा तोकिए बमोजिम सर्तको अधीनमा रही समितिले प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न अनुमति दिनु पर्नेछ ।

८. प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार : दफा ७ बमोजिम स्थापित प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-४

अनुमतिपत्र र नवीकरण सम्बन्धी व्यवस्था

९. अनुमतिपत्र लिनु पर्ने : (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले बिउबिजनको उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र बिक्रीवितरण सम्बन्धी कारोबार गर्न चाहेमा प्रदेश बिउबिजन समितिले तोकिदिए बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी अनुमतिपत्र लिनु पर्नेछ ।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिम अनुमतिपत्र नलिई बिउबिजन उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र बिक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।

(३) यो ऐन लागु हुनुभन्दा अगाडि प्रचलित कानुन बमोजिम बिउबिजनको उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र बिक्रीवितरण सम्बन्धी कारोबार गर्न लिएको अनुमतिपत्रलाई यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ । त्यस्ता अनुमति प्राप्त बिक्रेताहरूले तोकिए बमोजिम सूचीकृत गराउनु पर्नेछ ।

१०. नवीकरण : (१) दफा ७ को उपदफा (४) बमोजिम स्थापना भएका प्रयोगशालाको अनुमतिपत्र प्रत्येक वर्ष नवीकरण गराउनु पर्नेछ र उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र बिक्रीवितरणको हकमा कार्यविधिले तोके बमोजिम हुनेछ।

(२) उपदफा (१) मा तोकिएको अवधिभित्र अनुमतिपत्र नवीकरण नगराएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ र समितिले त्यस्तो प्रयोगशाला बन्द गराउने छ ।

११. बिउबिजनको किसिम वा जात सूचित गर्ने व्यवस्था : प्रदेश सरकारले कृषि कार्यको निमित्त प्रयोग गरिने बिउबिजनको कुनै किसिम वा जातको सूचित गर्ने व्यवस्था संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ ।

१२. बिउबिजनको न्यूनतम गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्थाः बिउबिजनको न्यूनतम गुणस्तरण सम्बन्धी व्यवस्था संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ ।

१३. सूचित बिउबिजनको बिक्रीवितरण : (१) सूचित बिउबिजनको बिक्रीवितरण गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले आफूले बिक्रीवितरण गर्ने बिउको भाँडोमा देहायको विवरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ :-

(क) बिउबिजनको किसिम र जात,

(ख) दफा १२ बमोजिम तोकिएको न्यूनतम गुणस्तरको हद,

(ग) रासायनिक पदार्थ प्रयोग गरी उपचार गरिएको भए सोको विवरण, र

(घ) तोकिए बमोजिमका अन्य कुराहरू ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै खास क्षेत्रको लागि मात्र उपयुक्त हुने भनी प्रजनकले निर्धारण गरेको किसिम र जातको सूचित बिउबिजन त्यसरी निर्धारण गरिएको क्षेत्रबाहेक अन्य क्षेत्रमा बिक्रीवितरण गर्न वा गराउन पाइने छैन ।

१४. <u>सूचित बिउबिजन निकासी वा पैठारी सम्बन्धी व्यवस्था</u> : कुनै किसिम वा जातको सूचित बिउबिजन निकासी वा पैठारी सम्बन्धी व्यवस्था संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ।

१५. <u>बाली निरीक्षक, बिउबिजन नमूना सङ्कलक तथा बिउबिजन विश्लेषक सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) समितिले प्रदेश सरकार मातहतका कुनै कर्मचारीलाई बाली निरीक्षक, बिउबिजन नमुना सङ्कलक वा बिउबिजन विश्लेषकको रूपमा काम गर्न तोक्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित अवस्था तथा संघीय कानुन बमोजिम अनुमतिपत्र नलिई कसैले पनि बाली निरीक्षण गर्न, बिउबिजनको नमूना सङ्कलन गर्न तथा बिउबिजन विश्लेषण गर्न हुँदैन ।

१६. <u>बाली निरीक्षक, बिउबिजन नमुना सङ्कलक तथा बिउबिजन विश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार</u> : बाली निरीक्षक, बिउबिजन नमुना सङ्कलक तथा बिउबिजन विश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७. <u>सेवा शुल्क लिन सक्ने</u> : (१) मन्त्रालयले यस ऐन बमोजिम उपलब्ध हुने सेवा बापत प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको सेवा शुल्क लिन सक्नेछ।

(२) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यस ऐन बमोजिम कुनै सेवा प्रदान गर्दा समितिबाट स्वीकृत भए बमोजिमको सेवा शुल्क लिन सक्नेछ ।

परिच्छेद-५

<u>दण्ड सजाय सम्बन्धी व्यवस्था</u>

१८. <u>दण्ड सजाय</u> : (१) कसैले दफा ७ बमोजिम अनुमतिपत्र नलिई प्रयोगशाला सञ्चालन गरेमा पचास हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

(२) कसैले दफा ११ र १२ विपरीत बिउबिजन बिक्रीवितरण गरे वा गराएमा एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(३) कसैले दफा १३ बमोजिमको विवरण नखुलाइ बिउबिजन बिक्रीवितरण गरे वा गराएमा एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(४) कसैले दफा १५ को उपदफा (२) विपरीत कुनै कार्य गरेमा दुई लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(५) उपदफा (१), (२), (३) र (४) मा लेखिएदेखि बाहेक यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत कुनै काम गर्ने गराउने व्यक्ति वा संस्थालाई साठी हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ।

(६) यस ऐनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बिउबिजन उत्पादन तथा बजारीकरणसम्म तोके बमोजिमको गुणस्तर कायम नभएको पाइएमा सम्बन्धित मूल्य श्रृङ्खलामा संलग्न व्यक्ति वा संस्थाको पहिचान गरी पचास हजारसम्म जरिवाना हुनेछ।

(७) गुणस्तरको बिउबिजन नभई कृषकलाई पर्न गएको हानिनोक्सानीको सम्बन्धमा बिउ वितरक व्यक्ति वा संस्थालाई समितिले निर्धारण गरे बमोजिमको क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

१९. सरकारवादी हुने : यो ऐन अन्तर्गतको मुद्दा सरकारवादी हुनेछ ।

२०. मुद्दाको तहकिकात र दायरी : यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसुर सम्बन्धी मुद्दाको तहकिकात बिउबिजन नमुना सङ्कलकले गर्नेछ र त्यस्तो तहकिकातको काम पूरा भएपछि मुद्दा हेर्ने अधिकारीसमक्ष मुद्दा दायर गर्नेछ ।

२१. मुद्दा हेर्ने अधिकार : (१) यो ऐन अन्तर्गतको मुद्दा हेर्ने अधिकार तोकिए बमोजिमको अधिकारीलाई हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दाको कारबाही र किनारा गर्दा तोकिएको अधिकारीले विशेष अदालत ऐन, २०५९ बमोजिमको कार्यविधि अपनाउनेछ ।

परिच्छेद-६

विविध

२२. स्वामित्व कायम रहने : नेपालमा परम्परादेखि नै प्रयोग गरिदै आएको रैथाने जातको बालीको बिउबिजनमा तोकिए बमोजिम स्वामित्व कायम रहनेछ ।

२३. प्रचलित कानुन बमोजिम हुने : यस ऐनमा उल्लिखित कुराहरूका हकमा यसै ऐन बमोजिम र अन्य कुराको हकमा संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ ।

२४. नियम, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउने अधिकार : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्नेछ।

ΨΨΨ